

nají tleskot dětských dlaní.
A je mi dobře.

10. června 1978

ooo000ooo

Paralelní polis

Především si myslím, že problém jak a co dál - včetně rozpaků, depresí a konfliktů, které vyvolává - byl v plném rozsahu nastolen již úvodním prohlášením. Chci tím mine jiné říci, že všechny peripetie uplynulých 16 měsíců, ať již se týkají vnějších vazeb, či chování jednotlivců, skupin a proudů "uvnitř" Charty, přispěly k naší dnešní nejistotě (až na její načasování) jen poměrně okrajově: hned se pokusím vysvětlit, v čem vidím její zásadní příčinu.

Charta 77 zaznamenala alespoň dva pozoruhodné úspěchy: zahrnula neuvěřitelně širokou škálu politických názorů i občanských mentalit a dokázala v podstatě zůstat na půdě legality. Za tyto výsledky zaplatila tím, že se od počátku ocitla v do značné míry schizofrenní situaci. Na jedné straně se zřejmě všichni - přes hluboké rozdíly v zásadnosti kritiky a přes a ještě hlubší rozdíly v představách o možné nápravě - schodneme na velmi pochmurném hodnocení systému a fungování současné politické moci. Na straně druhé jednáme tak, jako bychom nenahlíželi, že tvrzení politické moci o jejích dobrých úmyslech a zákonná ustanovení, jimiž zdánlivě omezuje svou totalitu, jsou pouhou propagandistickou zástěrkou. Takové vzetí za slovo je same o sobě velmi důvtipným manévrem. Nicméně - při všem respektu k důvtipu - nemůže takový přístup dosáhnout mobilizujícího účinku a ubránit se lži, neomokáže-li přemostit propast mezi oběma výše zmíněnými polohami.

Charta 77 dokázala tuto rozpolcenost dočasně - byť velmi efektivně - zlikvidovat krajním zdůrazněním etických aspektů a preferencí mravního postoje vůči politickému. Toto počáteční řešení selhalo a dnes se před námi znovu původní dilema otevírá o to tíživěji. Důvody selhání jsou zhruba následující:

1) Smrt profesora Patočky, který byl bezesporu spiritus movens tohoto řešení.

2) Zmoudření politické moci, která konečně nahlédla, že svou zbesilou kampaní dokázala přeměnit politický problém na problém morální a že tím bezděky přijala naše zbraně. Od této chvíle panuje okolo Charty silentium a moc se omezuje na rdoušení v temnotách (oficiální termín zní "ořezávání okrajů").

3) Mravní postoj byl postulován abstraktně, bez vytýčení nějaké pozitivní náplně a směru působení. Abstraktní mravní postoj je však jen gestem, které sice může být maximálně účinné, jehož působení je však limitováno několika týdny nebo měsíci. Na doklad svého tvrzení mohu uvést jev, s nímž jste se asi setkali a který je dosti běžný mezi signatáři Charty: přechod od téměř extatického pocitu osvobození, způsobeného podpisem, k postupné deziluzi a hluboké skepsi.

Nepodceňuji konkrétní přispění prvních dvou důvodů, nicméně za rozhodující a sám o sobě postačitelý pokládám důvod třetí. A na této diagnóze zakládám svůj návrh strategie, která by nás měla postupně vést z dnešní slepé uličky.

Tuto strategii jsem se pokusil shrnout do dvou hesel, která v zápětí rozvedu a okomentuji: I nadále vycházet z m r a v n í h o z á - v a z k u a p o s l á n í jaké jednotícího momentu a zdroje dynamiky. Dát této dynamice pole působení a i určitou pozitivní perspektivu ve v y t v á ř e n í p a r a l e l n í p o l i s .

I. Morální oprávnění a závazek občana podílet se na nápravě věcí obecných (tj. politických v nejširším slova smyslu) je mimo vší pochybnost Charta z tohoto zdroje od samého počátku odvozovala svůj veřejný mandát a jako společné východisko znamenal překonání výše zmíněné dvojznačnosti a byl zárukou jednoty, tolerantní 1/ spolupráce a do jisté míry i vytrvalosti. Nevidím žádnou jinou formuli, která by mohla úspěšně suplovat všechny tyto funkce; navíc je tato morální poloha v očích veřejnosti i v očích většiny signatářů tak úzce spjata s Chartou, že by si jakákoli jiná formule mohla jen stěží legitimně nárokovat kontinuitu. Neptám se tedy zda vycházet z mravního aspektu, nýbrž jak jej znovu učinit bučujícím a mobilizujícím a zajistit jeho trvalé působení, to jest jaké konkrétní úsilí či "pozitivní program" z něj může v budoucnu čerpat svou energii.

1/ Neodpustím si zde polemiku s autorem poznámek k "manifestu pozitivního přístupu", ač je mi jinak jeho stanovisko v mnohém sympatické. Ve svých kritických poznámkách k uvedené koncepční stati oprávněně trvá na maximální trpělivosti a toleranci: svůj požadavek ilustruje příkladem obtížného a bezmála bolestného vzniku "náboženského" dokumentu. Jenomže ~~rovněž mezi signatářskou a nesignatářskou veřejností~~ mezi signatářskou a nesignatářskou veřejností panuje široká shoda v tom, že "náboženský" dokument je spolu s dokumentem o literatuře (okolnosti jejich vzniku byly obdobné) tím daleko nejnepodstatnějším, co Charta dosud vytvořila. Címž se vracím ke svému původnímu tématu: trpělivost a tolerance je zajisté ctnost, nesmí však být pouhým uměním kompromisu a oportunistického přístupu, nýbrž výrazem vzájemné úcty a morálního nároku. Skutečná tolerance předpokládá nejen ohled na zásadní mentální zábrany partnerů, ale stejně tak plný respekt vůči plodům cizí námahy a myšlenkového úsilí. Jen taková tolerance umožňuje tvořivou názorovou pluralitu; tolerance kompromisů vede je k šedi a bezzubosti. Ostatně připouštím, že jsem při kritice uváděného příkladu poněkud posunul autorovu intenci, a nevylučuji vzájemnou shodu ve věci trpělivosti, tolerance i v jiných důležitých záležitostech.

Pochopil-li jsem správně, co se skrývá pod nášepkami "radikální" a "retardační" koncepce, nemohu ani jednu z nich pokládat za perspektivní odpověď na uvedené otázky. Občan ještě může shledávat mravní závazek v tom, že vstoupí do konfliktu se špatnou politickou mocí a usiluje o její zničení. Nicméně za daných okolností je tento závazek natolik sebevražedný, že si v žádném rozumném etickém systému nemůže činit nárok na veřejné uznání. Obdobně se může občan cítit mravně zavázán k tomu, aby realistiky zhodnotil situaci a pokoušel se cestou kompromisů a reform o dosažení alespoň částečné nápravy. Nicméně při etických parametrech současné politické moci nesmí takové jednání spoléhat na to, že jeho mravní motivy budou všeobecně nahlédnuty a že by mohlo působit jako morální apel.

II. Pokouším se navrhnout třetí cestu k nápravě poměrů v obci. Většina struktur, v nichž se tak či onak k životu obce (tj. životu politickému) funguje buď zcela nedostatečně nebo dokonce škodlivě. Navrhuji proto, abychom se spojili v úsilí o postupné vytvoření paralelních struktur, schopných alespoň v omezené míře suplovat chybějící obecně prospěšné a nezbytné funkce; tam kde to jde, je třeba využít i existujících struktur a "humanizovat" je.

Tento plán do jisté míry splňuje požadavky "reformistů" i "radikálů". Nevede nutně k přímému konfliktu s politickou mocí, přitom však nemá zatížen iluzemi o východisku z daného stavu pomocí "kosmetických úprav". Klíčovou otázkou životaschopnosti systému přitom ponechává otevřenu: jisté je, že jeho i jen částečný úspěch by vystavil oficiální struktury tlaku, pod nímž by se nutně buď rozložily nebo užitečně zrestaurovaly (podle toho, přijmeme-li diagnózu radikálů nebo reformistů).

Tento plán je patrně pro obě křídla nepřijatelný jako "osvětářský" a politicky naivní. Jenomže jsme všichni spěšni v Chartě, která je nepopíratelně politicky naivní počinem - jako každý pokus odvodit politiku z mravního východiště. Ostatně můj návrh bezprostředně vychází z dosavadní podoby Charty 77, která za svůj vznik vděčí obraně paralelní struktury (2. kultury) a která se do značné míry věnuje "humanizující" reinterpretaci existující oficiální struktury (systém zákonodárství). A na adresu oficiálních politiků bych rád podotkl, že koneckonců oni přivedli obec do jejího současného postavení: bylo by proto slušné, aby zrevidovali buď své politické přesvědčení nebo svůj názor na to, co je a co není politicky naivní - tertium non datur.

Tento plán je možná nad naše síly, nicméně je realistický v tom smyslu, že se opírá o praxi oběšené skutečnosti. Uvedu dva nejmarkantnější a přitom zcela protichůdné příklady. Paralelní kulturní struktura je dnes nepopíratelným a výrazně kladným faktorem a v některých sférách (v literatuře, ale i do jisté míry i v populární hudbě a výtvarném umění) zcela dominuje nad neživotnými oficiálními strukturami. Stejně nepopíratelným (a záporným, byť funkčnějším a lidstějším) faktorem je paralelní ekonomika, založená na systému okrádání, korupce a protekce, která pod lesklým povrchem oficiální ekonomiky fakticky obhospodaruje většinu nejen spotřebitelských, ale i průmyslově obchodních vztahů.

A nyní tedy v (náhodně seřazených) heslech konkrétního mého plánu:

a/ Tento bod je vlastně preambulí ke všem dalším. Náš právní systém je fakticky jeden z nejhorsších na světě, protože je koncipován výhradně k propagandistickým účelům a tudíž neobyčejně vágně a bez jakýchkoli garancí. Náš právní systém současně připouští velmi liberální interpretaci, protože je koncipován k výhradně k propagandistickým účelům. Tato diskrepance je nutno systematicky využívat (a je třeba připravit se na to, že může být kdykoli použita proti nám). Přechod od totalitního k liberálnímu systému, tj. v této sféře přechod od zásady "je zakázáno vše, co není výslovně povoleno" k zásadě "je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno", lze vynucovat jedině metodou stálého ověřování míry dovoleného s energickým obsazováním jeanou získaných pozic.

b/ 2. kultura je zatím nejrozvinutější a nejdynamičtější paralelní strukturou. Měla by být použita jako model pro jiné sféry a současně je nutno všemi prostředky podporovat její rozvoj, zvláště v dosud zanedbaných oblastech (literární kritika a kulturní publicistika vůbec, divadlo, film).

c/ Paralelní struktura školství a vědeckého života má již určitou tradici, v posledních dvou letech však spíše stagnuje. Organizaci paralelního školství pokládám za úkol eminentní důležitosti, a to je jak z osobních (jestliže příslušníci operativy StB znají jménem mé 1-9 let staré děti, nemohu si dělat přílišné iluze o jejich oficiálních studiích možná ostech. Tak z obecných důvodů) Underground, který je daleko nejpočetnější složkou v Chartě se dokázal zpolitizovat a překonat své sektářství, nicméně trvalost takového výsledku je zřejmě podmíněna našimi možnostmi "osvětářského" působení v těchto kruzích). Domnívám se, že právě v této sféře je namístě určitá velkorysost a "maximalistický" program.

d/ Ve svém počátečním období dokázala Charta vytvořit paralelní informační systém, který byl funkční a pohotový a zahrnoval při nejmenším několik desítek tisíc osob. Postupnou degenerací tohoto systému (bohužel probíhající s větší rychlostí, než jaká je zdůvodnitelná opadnutím původní senzace) pokládám za jeden z největších neúspěchů a nejkrizovějších příznaků dosavadního působení Charty.

Lze odhadnout, že se závažnější materiály Charty 77 přímým vnitřním šířením (tj. nepočítáme-li monitorování z cizího rozhlasu) v počátečním období seznamovalo několik desítek až set (v případě úvodního prohlášení)

tisíc osob. V poslední době poklesl tento počet na stovky, v nejlepším případě tisíce občanů.

Klíčový význam bude mít samozřejmě obsah a podoba předávané informace; o tom a také o otázkách zahraniční publicity pojednám v jiných bodech. Zde jen několik technických zásad, jejich dodržování by podle mého názoru mohlo přispět k nápravě:

Šíření informací se musí věnovat větší pozornost a práce na tomto úkolu by měla být stejně respektována jako vlastní příprava materiálů. Každý, kdo si dnes stěžuje na nedostatečnou informovanost, by se měl automaticky cítit zavázán efektivně šířit získané informace.

Informační síť musí být využívána rovnoměrně. Příliš dlouhé odmlky jsou ještě nebezpečnější než přetěžování, neboť vedou ke zbrátě zájmu a k rozpadu zaběhanych spojení.

Zvlášť poblíž zdroje je nutno dodržovat zásadu, že efekt je důležitější než společenská závořilost, a přidělovat informaci přednostně na místa, z nichž je zaručeno další její šíření. Raději ať je někdo "prominentní" informován až z druhé ruky, než aby šíření informace uvízlo a zůstalo omezeno na úzký okruh lidí.

Je naléhavě nutné zlepšit tok informací k mimopražským skupinám. Ještě naléhavější však je, aby si tyto skupiny zabezpečily vzájemná propojení a vytvořily autonomní informační systémy. I zde platí, že pro vyhodnocení adresátů informace je nejdůležitější otázka, zda umí psát na stroji.

Perspektivně se nevyhneme využití efektivnějších rozmnožovacích prostředků, než je psací stroj. Je třeba jednak neprodleně vypracovat solidní právní rozbor této problematiky, jednak zkoumat možnosti materiálního zabezpečení u nepochyby legálních, ale nákladných technik (xerox, fotokopie).

e/ Nedokáží domyslet šíři úkolů, před něž můžeme být v budoucnu postaveni na poli paralelní ekonomiky; momentální možnosti nejsou sice velké, jejich využití je však krajně naléhavé. ~~Př~~ ~~Př~~ Politická moc pokládá tuto oblast za rozhodující prostředek pro svévolné ovládání občanů a současně ji co ~~x~~ nejprísneji reglementuje. Je proto nutno opírat se o účetnictví krajní důvěry (každé jiné překračuje pole legality) a široce rozvinout charitativní a podpůrné působení; vlastní společenství by mělo být založeno na systému vzájemného ručení nejen morálního, ale i materiálního. Politická moc zřejmě chce zlomit iniciativu Charty 77 především tím, že její účastníky vystaví nesnesitelnému ekonomickému tlaku (přechemž současně vede propagandistickou kampaň o jejich rozmariném a zahálčivém životě). Dokazovat morálnost a nezištnost svých úmyslů okázalým přehlížením materiálního faktoru je za těchto okolností stejně naivní a nebezpečné, jako když někdo pokládá za nutné obšírně informovat Státní bezpečnost o svém životě, protože jej pokládá za počestný a legální (v obou případech se nejn vyžívá na milost a nemilost protivníkovi, ale současně akceptuje jeho falešný a uzurpovaný mravní nárok). Je naopak třeba čelit tomuto tlaku důsledným využíváním a dokonce vyžadováním mezinárodní solidarity: počínaje podporami jednotlivců a organizacemi a konče mnohem perspektivnější formou kulturní i vědecké spolupráce, zajišťující relativní nezávislost na oficiálních ekonomických strukturách (honoráře za umělecká díla a odborné publikace, stipendia aj).

f/ Je nutno vytvářet půdu pro vznik paralelních politických (v užším slove slyšu) struktur a napomáhat jejich rozvoji. Tento bod zahrnuje širokou škálu úkolů od výchovy k občanskému vědomí a odpovědnosti přes vytváření podmínek pro politickou diskusi a formulaci teoretických názorů až po podporu konkrétních politických proudů a seskupení.

V oblasti paralelní zahraniční politiky vychází můj návrh z promísy, že internacionalizace jakéhokoli problému možná neprospěje, ale rozhodně neuškodí. Některé zde navrhované paralelní struktury (např. školství, ekonomika) nemohou alespoň v počátcích fungovat bez účinné zahraniční podpory. Zahraniční publicita našeho úsilí je jeho rozhodujícím garantem

před svévolí politické moci a pro většinu občanů je i hlavním zdrojem informací (cizí rozhlas a televize). Nicméně důležitá je vzájemná spolupráce příbuzných proudů ve státech východního bloku - v minulých desetiletích snad každý národ východního bloku těžce zaplatil za nedostatek takové koordinace. Publika našeho počínání je momentálně nepatrná a naše spolupráce s paralelními hnutími uvnitř bloku byla vždy žalostně nedostatečná. Je nutno okamžitě vytvořit tým, který by přezkoumal příčiny tohoto stavu a navrhl konkrétní prostředky k nápravě.

Jistě jsem zde opominul mnohé paralelní struktury, které by přicházely v úvahu se stejnou naléhavostí. Jednotlivé paralelní struktury budou také s Chartou 77 spjaty v různé míře (svůj názor na to se pokouším vyjádřit i obšírností jednotlivých bodů: některé budou její integrální součástí, vůči jiným bude vystupovat jako porodní bába a zjevná, a konečně dalším poskytne především záruku legality. Jako vytvářené par paralelní struktury budou jistě rámcem Charty v různých ohledech přesahovat a dříve či později musí nabýt autonomní existence: nejen proto, že se do Charty v její dosavadní podobě a poslání "nevejdu", ale hlavně proto, že v opačném případě bychom nebudovali paralelní polis, nýbrž ghetto. Přesto by se Charta rozhodně neměla nějak zásadně oddělovat od těchto iniciativ a ochraňovat se vůči nim: takovým krokem by se z polohy občanské aktivity přenesla do role pouhého pozorovatele a zbavila by se tak větší části svého mravního náboje. Do budoucna je třeba počítat s tím, že se spíše shodneme na společném východisku našeho úsilí než na jeho vnějších mezích. Koneckonců Charta jako občanská iniciativa nutně spojitě přechází do iniciativy dalších a při povaze volného sdružení ani nemá k dispozici prostředky, jimiž by mohla nějak direktivně vymezit své hranice. V tomto ohledu Charta byla, je a bude založena pouze na - vždy znovu obnovované - důvěře, že jednotlivé skupiny signatářů se ve vzájemné odpovědnosti a pochopení ~~neobzvlášť~~ vyvarují počinů, které by byly pro další skupiny zásadně nepřijatelné nebo jinak nerušovaly původní jednotu a soudržnost.

Nicméně Charta 77 musí pochopitelně i nadále plnit svůj nejvládnější (kromě problematiky "legislativní", kterou uvádím v bodě a/) úkol: sledovat případy závažného porušování lidských práv, upozorňovat na ně a přinášet podněty k nápravě. To znamená především pokračovat ve vytváření zásadních dokumentů. Věcné dokumenty by se měly objevovat v nanejvýš dvouměsíčních intervalech, jinak se naruší kontinuita. Je třeba podstatně rozšířit okruh signatářů a nesignatářů, kteří se budou aktivně podílet na přípravě a vytváření dokumentů - v tomto ohledu velice vítám návrh na veřejné vyhlášení zpracovávaných témat a týmů, odpovědných za redakci). Na druhé straně se do způsobu zpracování dané problematiky (a tento aspekt se bude projevovat tím silněji, čím bude vymezená oblast specifitější) i do navrhovaných řešení nutně promítnou osobní názory a postoje autorů, pochopitelně odlišné od jiných názorů a postojů. Je v zájmu nás všech se s tímto faktem raději smířit, než z falešné snahy o objektivitu a toleranci (viz mou polemickou glosu výše) produkovat dokumenty, které by se svou dvojjakostí a vyprázdněností podobaly diplomatickým protokolům.

Dále přecházím k požadavkům, které již do jisté míry souvisejí s mým plánem. Myslím si, že dokumenty by neměly být adresovány jen úřadům, ale také a dokonce především všem našim spoluobčanům. To na ně klade určité nároky: měly by se zabývat skutečně všeobecně palčivými problémy, neměly by být nepřiměřeně dlouhé (jinak se k většině adresátů nedostanou - přiměřenost ovšem závisí na závažnosti tématu) a měly by být dostatečně srozumitelné i pro laickou veřejnost (tj. měly by se vyhýbat právníckému nebo jinému odbornickému žargonu). Jestliže chceme československý pocit marnosti a bezvýchoďnosti odstranit a ne k němu přispívat, nemáme myslím přehlédnout dosavadní pochybné výsledky pokusu o dialog s politickou mocí a musíme se z nich poučit. To znamená jít ještě dále; nic nám nebrání, abychom kromě nebo dokonce namísto návrhů na institucionální nápravu nepředkládali ve svých dokumentech i podněty

k "paralelním občanským" aktivitám, umožňujícím zlepšení daného stavu. Jestliže zpracování dokumentů přestane být cílem a bude pokládáno pouze za součást trvalejšího úsilí o zkoumání příčin neblahého stavu a o prosazování jeho nápravy, pak Chartě 77 rozhodně nehrozí nebezpečí, že zplání a stane se pouhým výrobkem "šustivých papírů". Takový přístup, při němž by dokumentační činnost splývala s odkrýváním nejrůznějších možností nápravy a s podněcováním k jejich využití, by současně představoval nejpřirozenější přechod ke zde předloženému plánu budování paralelní polie.

17. května 1978

Václav Benda

ooo ooo ooo

Dne 23. června 1978 chtěl odcestovat z Brna do Prahy mluvčí Charty 77 Jaroslav Šabata. Před odjezdem vlaku byl na nádraží varován uniformovaným příslušníkem Veřejné bezpečnosti, aby do Prahy nejezdil. Když Jaroslav Šabata jeho výzvy nedbal, dostavil se pracovník Státní bezpečnosti, který ho přemlouval, aby se čestně zřekl. Ani jemu však Jaroslav Šabata nevyhověl; byl vzápětí předveden do budovy správy vyšetřování StB ~~xxxx~~ v Leninově ulici, kde mu pracovníci Státní bezpečnosti sdělili, že mu až do 21. srpna t.r. zabrání v jeho případných pokusech navštívit Prahu nebo Bratislavu. Toto jednání příslušníků ~~xxxx~~ Státní bezpečnosti je zjevným zásahem do ústavního práva svobody pobytu; pracovníci StB, kteří tuto nezákonnou akci připravili a prováděli, se dopustili mj. trestného činu omezování osobní svobody podle § 231 tr. zákona a trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 tr. zákona (promlčecí doba, po níž zaniká trestnost tohoto tr. činu je pětiletá).

ooo ooo ooo

Nenávist vůči domu

Dne 29. června 1978 vyklidili manželé Jan a Květa Princovi spolu se svými přáteli dům čp. 138 v Rychnově (okr. Děčín); dům vykoupila okresní správa silnic, neboť se na jeho místě má stavět autobusové nádraží. V průběhu stěhování se k domu dostavila státní bezpečnost a jednotka Lidových milicí v počtu 50 mužů, kteří rozhodným způsobem přistoupili k demolicí domu; sekýrami a krumpáči rozbili dřevěné části, strhli pomocí mechanismu první patro a nakonec dům vyhodili do vzduchu pomocí výbušniny. K manželům Princovým a jejich přátelům projevovali nepokrytě nepřátelství; svou agresivitu si však vybíjeli proti prázdnému domu. Toto praktické cvičení Lidových milicí se vyznačovalo ideologickým záměrem: rozrušit středisko undergroundu v severních Čechách, zničit "hašišárnu" (jak nazval dům manželů Princových severočeský Průboj), srovnat tento dům se zemí. Lidové milice tím učinily tečku - aspon pokud jde o Rychnov - za sérií provokací, újm a škod, které orgány státní moci způsobily signatáři Charty 77 Janu Princovi, jeho rodině a přátelům; připomeneme "víkend na Děčínsku" s krátkodobým zadrežním dosátek osob a tříměsíčním uvězněním Jana Prince vloni v létě, mukuláckou razii v domě se zavážením návštěvníků do lesů, silvestrovským vystříkáním domu slzným plynem a údajným projektem autobusového nádraží v obci o zhruba dvaceti trvale obydlených domech. Pokud tedy jde o Rychnov, symbolizovala demolice předstevu krajských a okresních orgánů státní moci o "konečném řešení" otázky undergroundu a Charty 77. Ztráta domu nemůže ovšem ochromit neformální společenství lidí, kteří se v tomto kraji pokoušejí svobodně žít.

ooooo0000oooo